

SON HÂFIZ-I KÜTÜBLERDEN ŞÂİR

BEKİR SIDKI SENCER

Afyonkarahisarlı Bekir Sıdkı Sencer (v. 1963), eski devir terbiyesi ile yetişmiş kıymetli bir âlim ve muallim; kibir ve riyâdan berî bir ârif, şöhretten uzak bir derviş, tevâzu sâhibi bir mü'mindir. O aynı zamanda bu topraklarda asırlarca hüküm sürmüş dîvan şiiri geleneğinin son temsilcisidir; son hâfız-ı kütüblerdendir, kitap ve kütüphâne ile resmî meşgûliyetini yıllarca imâmet ve hitâbetle birlikte yürüten erbâb-ı kemâlin son numûnesidir. Onun bir başka meziyeti şiirleri ve *Tevârîh-i Vefeyât* defteri ile yaşadığı döneme şâhitlik etmesidir.

Anadolu'da şehirlerin merkezinde câmi bulunur. Bunlar çoğu şehirde ya "Ulu Câmi/ Câmi-i Kebîr" ya "Merkez Câmii" olarak adlandırılır yahut o şehrin hâmisinin adını taşır. Şehir bu câmiler etrafında halka halka büyür, mahalleler yönünü buraya çevirerek saf tutar, genişler; çarşılar bu câmilerin gölgesinde hayat bulur; insanlar buraların rûhâniyetine sığınarak ıztıraplarını dindirir, sükûna erer; güneş önce bu mâbedlerin kubbesini ışıtır, ay bu câmilerin minârelerine kandîl olur. Bu şehirlerde sokakların bir ucu dâima câmiye çıkar. Bu tarz câmilerin en mühim husûsiyeti imâret vasfı taşımaları; yani bünyelerindeki medrese, kütüphâne, aşhâne, misâfirhâne, şifâhâne, türbe vesâir yapılarla şehri ma'mûr kılmalarıdır. İşte Bekir Sıdkı Efendi'nin ömrü Afyon'da İmâret Câmii olarak anılan merkez câmii Gedik Ahmed Paşa'da imâm-hatîblik ve geçmişi itibâriyle bu câmiye âit olan kütüphânede memurluk yapmakla geçmiştir. O, bir yandan şehrin etrafında çevrelendiği bu mâbede, dolayısıyla şehre hizmet etmiş, öte yandan bu mâbedin kudsî havası sâyesinde âdetâ şehir gibi ma'mûr ve mesrûr olmuştur. Bu kitap, Hacı Bayram Velî'nin ifâdeleriyle "iki cihân arasında" yaratılan ve "taş u toprak arasında" yapılan bir şehrin, -Bekir Sıdkı Efendi'nin- hayatına ve eserlerine yaşadığı muhîti merkeze alarak ayna tutmaktadır.

www.kitaparasi.com

ISBN 978-605-6789-01-4

kitap|arası

AHMET KARATAŞ | SON HÂFIZ-I KÜTÜBLERDEN ŞÂİR BEKİR SIDKI SENCER

kitap arası

SON HÂFIZ-I KÜTÜBLERDEN ŞÂİR

BEKİR SIDKI SENCER

الحاج بكر صدقي بن الحاج مصطفى القره حصاري

AHMET KARATAŞ

kitap|arası

Kitaparası Yayınları ®

Genel Yayın Yönetmeni
Ramazan Arlı

Şubat 2018
ISBN: 978-605-67890-1-4
Yayıncı Sertifika No: 17536

Kütüphane Bilgi Kartı Cataloging in Publication Data (CIP)
KARATAŞ, Ahmet
SON HÂFIZ-I KÜTÜBLERDEN ŞÂİR BEKİR SIDKI SENCER

Baskı: Sebat Ofset
Fevzi Çakmak Mh. Hacıbayram Cd. No: 57
Karatay/Konya - KTB. S. No: 16198

Cilt: Göksu Cilt

Kitaparası Yayınları

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sk.	Sahibiata Mah. M. Muzaffer Cad.
No: 42/2 - Cağaloğlu/İstanbul	No: 41/1 - Meram/Konya
Tel: 0212 514 82 93	Tel: 0332 353 62 65 - 66

www.kitaparasi.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **9**
GİRİŞ **13**
GEDİK AHMED PAŞA KÜTÜPHÂNESİ **14**
1) Kütüphânenin Tarihi 14
2) Kütüphânenin Hâfız-ı Kütüb, Müdür ve Yetkilileri 25
3) Kütüphânedeki Yazma Eser Koleksiyonları 27

I. BÖLÜM
BEKİR SIDKI SENCER

1) Hayatı 30
2) Âilesi 41
3) Eserleri: 47
a) Eş'âr *47*
b) Tevârîh-i Vefeyât- Vekāyi'-i Sâire *48*
c) Taşpınar Mecmuasındaki Yazıları *59*
d) Görktan Dergisindeki Yazıları ve Seçme Şiir Defteri *64*
4) İcâzetnâmesi ve İcâzet Silsilesi 65
5) Tasavvufla İrtibâtı 68
6) Dinî Müktesebâtı 72
7) Şâirliği ve Şiirlerinin Husûsiyeti 74
8) Hâfız-ı Kütüblük ve Bekir Sıdkı Sencer'in Kütüphâneciliği 78
9) Müstensihliği 84
10) Bekir Sıdkı Sencer'in Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesine Bağışladığı Eserler .. 89
11) Büyük Doğu Cemiyeti'nin Afyonkarahisar Mâcerâsı ve Bekir Sıdkı Sencer'in Şube Başkanı Seçilmesi 105
12) Bekir Sıdkı Sencer'in Hayatının Kronolojisi 132

II. BÖLÜM
ŞİİRLERİ

Vilâdet-i Server-i Kâinât 'Aleyhi Etemmü's-salavât 137
Mi'râc-ı Risâletpenâhî 138
Medhiyye-i Mi'râciyye 139
Dîbâce-i Menkıbe-i Mi'râciyye 140
Muharrem ve Fezâil-i 'Âşûrâ 141
Ramazân ve Terâvihe Vedâ Münâcâtı 142
Gazel -Nazîre 144
Bolvadin Şâirlerinden Avukat 'Avnî Bey 144

Kıt'a....146
Gazel....146
Mekteb....147
Tefâhür-i Gâfilâne....148
O zamân, ya'ni 1327'de, Şihâb tahallüs iden genç ve âteşîn şâirlerimizden Nâmdâr Rahmî....149
Afyon'dan Ayrıldığında Yine Mûmâ-ileyhe Yazılan Tahassür-nâme....150
Mumâ-ileyh Tarafından Yazılan Cevâbî Gazel....151
Balkan Hezîmeti....151
Gazel....152
Koşma....153
Yeni Tahsîl Çağında Bir Şâ'ir-i Nev-hevese....154
Gazel....155
Şerâre....156
Ahlâk....157
Bir Kıt'a....158
Gazel....158
Kıt'a....159
Dîger Kıt'a....159
Tahmîs-i Mutarref Gazel-i Şeyhü'l-emced Mehmed Es'ad Efendi (Kelâmî Dergâhı Postnişîni)....159
Müstezâd....161
Bahâriyye Vâdîsinde Dîger Müstezâd....162
Henüz Genç Yaşda Ebeveynini Daha Doğrusu Âşık-ı 'Afîfini Dâğdâr-ı Derûn Eden Güzel Bir Kızcağızın Dilinden....163
Gazel....164
Mütâreke Senelerinde Mektuplara Yapılan Yakışıksız Sansürden Dolayı Gûyâ Sansür Memurluğuna Ta'rîzen Söylenilen Bir Kıt'a....164
Mahallî 'Ulemâdan Keskinzâde Hacı Ahmed....165
İrfâniyye Nâm Medresenin Yeniden İnşâsına Târîh (Aynı Zamanda Nakşî Dergâhı)....166
İlk Tipograf Matba'asının Te'sîsine....168
İstanbul Bâb-ı 'Âlî Hulefâsından Hattât-ı Şehîr Hâcı Besîm Efendi'nin Mahdûmu Safvet Bey'in İrtihâline....169
Karahisâr-ı Sâhib Duyûn-ı 'Umûmiyye Müdîri iken İrtihâl Eden Yûsuf Ziyâ Bey'e 170
Dîger....171
Afyon'da Tiryâkîzâde Hâcı Bekir Ağa'nın Yaptırdığı Bedesten İnşâsına 'Arabî Târîhdir....171
Afyon'da Belediye Reîsi iken Vefât Eden Esvâb Emînizâde Tevfîk Efendi'nin İrtihâline....172

İstanbul Çarşamba'da 'İsmet Efendi Dergâhı Postnişînliğine Bâb-ı Meşîhatça Getirilen Tokadî el-Hâc Mustafa Hâkî Efendi Hazretleri'nin Hânkāh-ı Mezkûru Şereflendirdiği Zaman Söylenilen Bir Kıt'a-i Târîhiyye 172
Hassâs Bir Halk Şâ'iri Olan Çizmecizâde Vehbî.....173
Merhûm Vehbî'nin Ölümünden 25 Yıl Evvel Lohusa Olarak Vefât Ederek Yavrusunu Öksüz Koyup Giden Zevcesinin Ufûl-i Elîmine.....173
Feleli Köyüne Yeniden İnşâ Edilen Câmi'-i Şerîfe.....174
Tüccârdan Bosnalı Eyyüb Ağanın Vefâtına.....174
Amasya Müftîsi Efâzıl-ı Ümmetden Aynı Zamanda İki Şâ'ir-i Mâhir Sabrî ve Ahmed Emrî 175
Afyon'da Yaşayan ve Son Nefesini Orada Veren Dîvân Şâ'irlerinin Meşâhîrinden Evkāf Müdürlüğünden Emekli Adanalı Ziyâ.....176
Afyon'da *Memleket* 177
Afyon Kolordu Muhâsib-i Mes'ûlü Neş'et Bey'in 1307'de İrtihâl Eden Merhûm Pederinin Vefâtına.....178
Yine Müşârünileyh Neş'et Bey'in Afyon'da Kolordu Muhâsib-i Mes'ûlü iken Altı Yaşında Hayâta Gözlerini Kapayan Kerîmesi Mefharet'in Ufûlüne.....178
Çivril Karamanlı Köyü'nde Hânedân-ı Misâfirperver Şeyh Mustafa Vefâtına 178
Bolvadin mahallî 'ulemâsından aynı zamanda şu'arâdanYûnuszâde Vehbî Efendi'ye179
Balmahmud Köyü'nde yine misâfir-perver Süleymân Ağa'nın Vefâtına.....180
Ata'nın Ölümüne 180
Afyon'da Gedik Ahmed Paşa Câmi'-i şerîfinin on sene süren esâslı ta'mîrine nâçîzâne kaleme aldığım târîh.....181
Esbak Şer'iyye vekîli sâhib-i tefsîr Konevî ve Hâdimî Vehbî Efendi Hazretlerinin irtihâline.....181
Meşâhîr-i meşâyıh-ı Nakşiyye-i Hâlidiyye'den Şîrânlı, ta'bîr-i dîgerle Çorumlu, Hacı Mustafa Efendi 182
Diyânet İşleri Re'îsi iken Hakk'a kavuşan Aksekili Ahmed Hamdî Efendi'nin irtihaline.....183
Hilâfet Risâlesi'nin muharriri Kuvâ-yı Milliye'de Çelik Alay milis kumandanı Afyon'un yetiştirdiği değerli âlimlerden meşhûr Hoca Şükrî Efendi'nin irtihâline183
Ankara Yenimahalle 6. durakda Urfalı hamiyyetli bir müslümân tarafından inşâ edilen câmi'-i şerîf için.....185
İstanbul ulemâsından vaktiyle huzûr hocalarından olup Akşehir'de müftî iken vefât eden Hacı Hâfız Süleymân Efendi'nin irtihaline 185
Sâbık Müftî Hüseyin Efendi'nin torunu P.T.T me'mûrlarından Ulvî genç yaşda bir kamyon kazâsında terk-i hayât ettiğinden çok müteessîr olan dedesi mûmâ-ileyh lisânından kaleme alınmış bir kıt'a-i târîhiyye 186
Lise mu'allimlerinden olup çeyrek asır Afyon'da yaşadığı müddetçe mahallî eski ve yeni târîhî araştırmalar üzerinde çok ve durmadan çalışmış, Afyon'un ulemâ, şu'arâ

ve folklor kısımlarına âid birkaç da eser bırakmış edîb ve muharrir, aslen Nevşehirli, Edîb Âlî Bey'in irtihâline söylenen kıt'a-i târîhiyyedir.....187
Ahmed Refîk Bey'in vefâtına târîh 188
Hâl Tercemesi 188

III. BÖLÜM
TEVÂRÎH-İ VEFEYÂT VEKĀYİ'-İ SÂİRE..... 191

IV. BÖLÜM
BEKİR SIDKI EFENDİ'NİN İCÂZETNÂMESİ..... 258

SONUÇ..... 253

EKLER..... 270

KAYNAKLAR..... 290

İNDEKS..... 310

ÖNSÖZ

Biyografi hayat hikâyesi demektir. Eskiler buna "tercüme-i hâl" derlerdi. Hem "hikâye" hem "tercüme", yazarı meşgul olduğu kişinin hayatı ve hâli içerisinde yaşamaya sevk eder. Bir yandan kendi hâl ve hayatı, öte yandan haftalar, aylar hattâ yıllarca berâber oturup kalkacağı, zihninde yaşatacağı, gönlünde yer ayıracağı, rüyalarında buluşacağı, her yerde ve her fırsatta ondan bahsedeceği kişinin hayatı… Kâh bir tabelada, kâh bir dersin yoklama listesinde, bazen imtihân evrâkında, bazen gazete yazısında ismini görünce heyecanlanacağı, "Sayın"dan "Bey"den, "Efendi"den, "Amca"ya, "Dede"ye "ağabey"e varan yakınlıklar kuracağı kendinden birinin hayatı… "Tercüme-i hâl" dilin katı kuralları içerisinde kuru bilgi ihtivâ eden cümlelerden ibâret değildir bir biyograf için. Birinin hayatını onun yerine yaşamaktır çoğu zaman. Olan bitene onun baktığı yerden bakabilmektir. Yazdıklarını incelerken cümlenin sonuna nokta yerine koyduğu ünlemde mânâ aramaktır meselâ; bir "h" yerine üç "h" ilâvesiyle yazdığı "Âhhh!"da efkârlanmak, imzâsındaki harflerin kıvrımına, imlâ veyâ kelime tercihine takılıp kalmaktır. Kendisine gelen alelâde bir telgraf kâğıdının arkasına karalanmış iki mısrâ ile günlerce yaşamak, maaş cetvelindeki kuruşun hesâbını yapmak, dişinin ağrıdığını söylediği satırlarda kendi dişinin sızladığını hissetmek, üşüdüğünü yazdığı cümlelerde o soğuğu duymaktır.

Birinin tercüme-i hâlini yazmak, şehirler arası mesâfeleri defalarca katedip, bir badem ağacı gölgesinde bulunan bakımsızlıktan dökülmüş mezarı başında onunla merhabalaşmayı, yapıp ettiklerini anlatmayı, elini öpercesine toprağını öpmeyi gerektirebilir bazen… Onu ya hiç görmemiş, yahut 3-5 yaşındayken kaybetmiş torununun gözlerinde aramaya, gülümsemesinde onun yüz hatlarını hayâl etmeye, konuşmasında onun telaffuzunu düşünmeye sevkedebilir yazarı. Birinin tercüme-i hâlini yazmak onunla ilgili hiçbir bilgi için "ehemmiyetsiz" kelimesini kullanmamayı zorunlu kılar. Çünkü yazar hayatını çalıştığı zâtın farazâ büyük çabalar sonucu ulaşılabildiği siyah beyaz fotoğrafındaki her ayrıntıya, evine gelen faturaya, aldığı bir hastane randevu kağıdına, doktor kartvizitine, üstünü karaladığı bir kelimeye, derkenâr notuna, parmaklarını gezdirdiği varaklara, yaşadığı sokağa, namaz kıldığı câmiye, evinin kapı numarasına, duvara astığı hat levhasına, mezar taşına, velhâsıl onun

hâtırasını saklayan her nesneye dikkat kesildiğinde kendisine yeni ufuklar açılacağını bilir. Birinin tercüme-i hâlini yazmak bir hayatı iki kişilik yaşamaktır çoğu zaman…

Doktora tezimden itibaren yukarıda yazdığım hâliyle hayatımı hayatlarına kattığım kişiler oldu. Hindî Mahmud, Abdülkadir Saynaç, Kemâleddin Harputî ve bu kitapta anlatmaya çalıştığım Bekir Sıdkı Sencer… Her biri Bekir Sıdkı Efendi'nin hayatına düstûr kıldığı "**Ârif ol, ma'rûf olma!**" sözüne muvâfık, "şöhret-i âlem" olmaktan uzak, "nâm ü nişândan fâriğ" yaşamış ehl-i Hak insanlar…

Bir yandan böyle duygusal bağlar kurup bir yandan da akademik sınırlar içerisine kalabilmek, yani hakkaniyetli olmak, eksik ve kusurları görebilmek, zayıf kısımlara değinebilmek, meziyetleri abartılı bir üslupla vurgulamamak zannedildiği gibi zor olmadı. Bir akademisyen akademik disiplin ve üsluptan taviz vermeden ama duygusal bağlarını da belli ölçülerde tutarak pekâlâ biyografik metinler inşâ edebilir. Akademisyen bu iş esnâsında roman ve tahkiyenin kendine mahsus kurgusuna teslim olduysa bunu belirtmelidir. Zirâ gerçek ile hayâlin iç içe girdiği bir biyografiden sağlıklı neticeler çıkamaz. Bu çalışma kurgu barındırmayan, baştan sona vesîkalara dayalı bir çerçevede ve akademik disiplin içerisinde hazırlandı. Bununla birlikte kitapta okuyucuyu da yormayan bir dil kullanılmaya gayret edildi.

Afyonkarahisarlı Bekir Sıdkı Sencer (v. 1963) vefâtının üzerinden uzun bir süre geçmemesine rağmen yaşadığı şehrin unutulmuş simâlarından biridir. Tamamı Afyonkarahisar'da olmak üzere müderrislik, muallimlik, kütüphânecilik, imâmlık yapmış; kuvvetli bir hâfız ve klasik üslupla yazan son şâirlerdendir. Hattâ Afyonkarahisar'ın dîvan edebiyatı tarzında yazan son şâiridir. Buna rağmen hayatı hakkında bu zamana kadar yazılanlar birer-ikişer paragraflık kısa metinlerden öteye geçmemiştir. Bekir Sıdkı Efendi, -diğer meziyetleri bir yana- mâzisi birkaç asra dayanan Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'nde 21 yıl memurluk yapmış ve bu vazifesi esnâsında kitapların muhtevâsını belirlemiş, fişlerini hazırlamış, gazete arşivi oluşturmuş, her geçen gün artan kitapları belli bir metodla tasnîf etmiş, eksik yazma nüshaları bizzat istinsâh ederek tamamlamış, İstanbul kütüphânelerinde dikkatini çekenleri defterlere yazarak Afyonkarahisar'a kazandırmış, hâsıl-ı kelâm Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'ne unutulmaması gereken hizmetlerde bulunmuş bir kütüphânecidir. Onun hasbelkader günümüze ulaşmış iki eseri de bulunmaktadır. Bunlardan biri, tarz-ı kadîm ile yazılmış şiirlerinden oluşan *Eş'âr* defteri olup Afyonkarahisar'daki vazifesi sırasında tanıştığı Fahri

Bilge'nin koleksiyonunda bulunmaktadır. *Tevârîh-i Vefeyât- Vekāyi`-i Sâire* adlı diğer defter ise bazı zevâtın vefâtını ve mühim hâdiselerin tarihini ihtivâ eden bir takvîm mâhiyetindedir. Bekir Sıdkı Efendi'nin bu eserleri de hayatı gibi ihmâl edilmiştir.

Taşrada yaşamış bir zâtla meşgul olmak onun yaşadığı şehrin tarihi, kültürü, örfü, insanı ve coğrafyasıyla topyekûn meşgûliyeti gerektirmektedir. Buna binâen, Bekir Sıdkı Efendi'nin hayatını çalışırken eserlerinde isimlerini andığı yüzlerce kişinin hayat hikâyesinin de peşine düştük, dostlarını araştırdık, vazife yaptığı kurumlarla ilgilendik, ulaşabildiğimiz bilgileri belli bir tasnif içerisinde değerlendirmeye gayret ettik.

Giriş, dört ana bölüm, sonuç, ekler, kaynaklar ve indeksten oluşan bu kitabın giriş kısmında Bekir Sıdkı Efendi'nin başmemurluğunu yaptığı Afyonkarahisar Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'nin birkaç asır öncesine giden tarihini arşiv vesîkalarına ve kütüphanedeki yazma eserlere dayanarak incelemeye çalıştık.

I. Bölümde önce Bekir Sıdkı Efendi'nin hayatı ve âilesi hakkında bilgi verdik. Sonra eserlerini tanıttık, dergilerde neşrettiği tefrikalarını tespit edip künyelerini yazdık, icâzetnâmesi ile ilgili bilgi vererek icâzet silsilesini sıraladık. Tasavvufla irtibâtı, şâirlik kudreti, müstensihliği ve kütüphâneciliği, istinsâh ettiği eserler, Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'ne bağışladığı kitaplar, Büyük Doğu Cemiyeti'yle irtibâtı ve hayatının kronolojisi bu bölümün diğer başlıklarını oluşturdu.

II. Bölümde şiirlerini, III. Bölümde *Tevârîh-i Vefeyât- Vekāyi`-i Sâire* defterini bugünkü harflere aktardık. Gerek şiirlerde gerekse *Tevârîh-i Vefeyât*'da isimlerini andığı şahsiyetler hakkında Atatürk, Kâzım Karabekir, İsmet İnönü, Adnan Menderes, Said Nursî, Elmalılı Hamdi Yazır gibi herkes tarafından bilinenleri istisnâ tutarak bilgi verdik. Bilhassa Afyonkarahisar mahallî ulemâsı ve eşrâfını, çoğu Bekir Sıdkı Efendi'nin arkadaşı olan Afyonkarahisarlı Millî Mücâdele kahramanlarını önceledik, bu zevât hakkında kolay ulaşılabilecek bilgilerle yetinmedik, iz sürerek, çeşitli bağlantıları takip ederek, satır aralarını okuyarak bulabildiğimiz her bilgi kırıntısını ve her bakıyyeyi değerlendirmeye çalıştık.

IV. Bölüm'de Bekir Sıdkı Efendi'nin Arapça icâzetnâmesini tercüme ettik ve metnin aslıyla karşılaştırmalı olarak sayfalara yerleştirdik. "Ekler" kısmını ise en az diğer bilgiler kadar kıymetli olan fotoğraflar ve çeşitli vesîkalar oluşturdu.

Teşekkür ve rahmet niyâzı…

Bu eser, birçok meslektaşımın değerli katkısı, cömert ve dostâne paylaşımı sâyesinde başlangıçta ummadığım ölçüde zenginleşti.

Öncelikle kendisine yazdığım e-mektuba cevap verme nezâketinde bulunduktan sonra irtibâtı koparmayan, beni Afyonkarahisar'ın diğer araştırmacılarıyla buluşturan *Taşpınar Dergisi*'nin editörü, araştırmacı-yazar Hasan Özpunar Bey'e çok teşekkür ederim. Bu vesîleyle tanıdığım kıymetli hocam Uzm. Yusuf İlgar Beyefendi'ye şükrân ve minnet borçluyum. Yusuf İlgar Hocam her zamanki titizliği ile birçok vesîka inceledi, onların fotoğraflarını gönderdi, yol gösterdi, çeşitli bilgilerden beni haberdâr etti. Kitapta görüleceği üzere çalışmalarından da bolca istifâde ettiğim hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mahallî gazetecilerden Behçetoğlu Muzaffer Görktan'ın oğlu Behiç Görktan Bey babasının arşivinden Bekir Sıdkı Efendi'nin fotoğraflarını yollama lütfunda bulundu. Kendisine şükranlarımı arz ederim. Bekir Sıdkı Efendi'nin değerli torunu Sıtkı Bekir Sencer Beyefendi'ye ilgisi, sorularıma verdiği cevaplar ve gönderdiği fotoğraf vesilesiyle teşekkür eder, sağlıklı ömürler dilerim. Diğer çalışmalarımda olduğu gibi bu eserde de unutulmayacak desteğini gördüğüm sevgili arkadaşım Yrd. Doç. Dr. Kenan Özçelik Bey'e teşekkür ederim.

Eserlerinden istifâde ettiğim Afyonkarahisar araştırmacılarından vefât etmişlere rahmet, sağ olanlara sıhhat ve âfiyetler dilerim.

Son olarak, doktora ders döneminden itibaren akademik hayatıma yön veren, bu yolda öğrendiğim çok şeyi kendilerine borçlu olduğum azîz hocam Prof. Dr. İsmail E. Erünsal'a hürmet ve teşekkürlerimi arz ederim.

Kıymetli okuyucuyu kitapla baş başa bırakırken,

Pîr ü bernâ bay u yohsul var mı bunda bir kalan

Gâfil olma aç gözün de bak şu hâle `ibret al

Az yaşa ya çok yaşa elbet gelir bir gün başa

Çünki her fânî için er geç mukadder irtihâl

diyerek bu fâni cihândan dâr-ı bekāya irtihâl eden Bekir Sıdkı Efendi'ye de Cenâb-ı Hak'tan rahmet ve mağfiret niyâz ederim.

Ahmet Karataş

İstanbul 2018

GİRİŞ

GEDİK AHMED PAŞA KÜTÜPHÂNESİ

Bekir Sıdkı Sencer'in 1928-1949 arasında memur olarak çalışıp yaş haddinden emekliye ayrıldığı müessese olması, memuriyeti sırasında kütüphâneye ve bilhassa buradaki yazma eserlere harcadığı büyük emek hasebiyle bu kısımda Afyonkarahisarlıların "Şehir Kütüphânesi" dedikleri, sonradan İl Halk Kütüphânesi'ne dönüştürülen Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi (GAPK) hakkında bilgi verilecektir.

1) Kütüphânenin Tarihi

Fâtih Sultan Mehmed'in vezîr-i a'zamlarından Gedik Ahmed Paşa (v. 1482) Afyonkarahisar'da (Karahisâr-ı Sâhib) Mimar Ayas Ağa'ya (v. 1487) İmâret Külliyesi olarak da bilinen Gedik Ahmed Paşa Külliyesi'ni yaptırmıştır. Külliye, Zilhicce 879/ Mayıs 1475 tarihli vakfiyeden anlaşıldığına göre ilk inşâ edildiğinde câmi, imâret ve talimhâneden oluşmaktaydı. Vakfiyede masraflardan artakalan gelirler bir medreseyi idâre edecek seviyeye ulaştığında medrese inşâsının da şart koşulduğu görülmektedir. Külliye tarihi ve vakıf kayıtları üzerine çalışan araştırmacılar söz konusu vakfiyedeki bilgiler ve XVII. asra kadarki belgelerden külliyenin ilk yapılışında medresenin bulunmadığı neticesinin çıktığını ifâde etmektedirler.[1] Haziran 1636 tarihli bir kayıtta külliyenin tamirâta muhtaç mekânları sıralanırken ilk defa medreseden bahsedilmiş olması medresenin en erken XVI. asrın son çeyreğinde inşâ edildiğini düşündürtmektedir.[2] Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi, Afyonkarahisar'da medrese bünyesinde açılmış kütüphânelerden biridir. Kütüphâne başlangıçta medresedeki bir odanın kitaplığa dönüştürülmesinden ibâretken zaman içinde medreseye bağışlanan kitaplarla zenginleşmiş, hâfız-ı kütübü de olan bir kütüphâne hâlini almaya başlamıştır. 504. numaralı Afyon Şer'iyye Sicili'nde yer alan kayıtta, ismi zikredilmeyen bir

[1] Külliye hakkında teferruatlı bilgiler için bk. *Türkiye'de Vakıf Âbideler ve Eski Eserler* (haz. Vakıflar Genel Müdürlüğü), Ankara 1983, I, 109-120; Mustafa Karazeybek- Zelkif Polat- Yusuf İlgar, *Afyonkarahisar Vakıf Eserleri: Merkez I*, Afyonkarahisar 2005, s. 9-43. Vakfiye metni için ayrıca bk. Muharrem Bayar, "Gedik Ahmed Paşa Külliyesi Vakfiyenâmesi", *Taşpınar*, sy. 8 (Afyonkarahisar 2012), s. 45-52.

[2] bk. *Afyon Şer'iyye Sicili*, nr. 497, s. 105/397. Sicillerdeki bu bilgilerden M. Karazeybek-Z. Polat-Y. İlgar'ın hazırladıkları *Afyonkarahisar Vakıf Eserleri* adlı eser sâyesinde haberdâr olduk.

zâtın 5 Rebîü'l-evvel 1065/13 Ocak 1655'te Gedik Ahmed Paşa Medresesi'ne 61 cilt kitap bağışladığı ve bunları Hâfız-ı Kütüb Halîl Çelebî b. Abdî Çelebî'nin teslim aldığı bilgisi bu yazdıklarımızı teyid etmektedir.[3] Kayda göre hâfız-ı kütübün bir akçe olan yevmiyesi de iki akçeye çıkarılmıştır.

Medrese bünyesindeki bu kütüphâne zamanla işlemez hâle gelmiştir. Kütüphânenin yeniden ihyâ edilmesiyle ilgili ana kaynağımız iki sicil kaydıdır.[4] Bu kayıtları esas alarak şunları söyleyebiliriz:

XVIII. asrın başlarında aslen Afyonkarahisarlı olan Dergâh-ı Âlî eski sipâhiler ağası Ahmed Paşazâde Mustafa Bey oğlu Ahmed Bey hem babasının yaptırdığı hayır kurumlarını görmek hem de kendi adına bir hayır müessesesi inşâ ettirmek maksadıyla buraya gelmiştir. Şehrin ileri gelenleriyle yaptığı müzâkereler neticesinde, müftü, ulemâ, müderris, meşâyıh, ve talebelerin ilmî faaliyetlere devâm edebilmeleri için kitaba şiddetle muhtaç olduklarını görmüş, bir kütüphâne inşâ ettirip kitaplarını buraya vakfetmek istemiştir. Ancak söz konusu zevât, kendisine Gedik Ahmed Paşa İmâreti'nde birçok tâbhâne[5] bulunduğunu, bunlardan sağ tarafta olanının kütüphâne için kullanılabileceğini, böylece hem Vakf'ın himâye edileceğini hem de İmâret'in şehirdeki medreselerin ortasında yer alması hasebiyle kütüphâneye ulaşımın da kolay olacağını söyleyince o da gösterilen tâbhâneyi seneliği 300 akçeden kiralayıp onarmış, aklî ve naklî ilimlere dâir çeşitli kitapları buraya vakfetmiştir. Bu bilgileri ihtivâ eden belge şudur:

[3] *Afyon Şer'iyye Sicili*, nr. 504, 12[b]/66. Bağışlanan kitaplar *Mutavvel*, *Şerhü'l-Mevâkıf*, *Hidâye* gibi ders kitapları ile bazı fetvâ mecmûaları, tefsir ve hadis kitaplarıdır. Tafsilât için M. Karazeybek ve dğr., *Afyonkarahisar Vakıf Eserleri: Merkez*, s. 24.

[4] *Afyon Şer'iyye Sicili*, nr. 555, s. 34/46 ve s. 60/77.

[5] Tâbhâne **(تابخانه)**: İmâretlerde bulunan ve zayıf, hasta, güçsüz, yolcu, yoksul, bakıma muhtaç vs. kimselerin durumları düzelinceye kadar barındıkları odaların her birine verilen ad.

Sa`âdetlü Ahmed Bey Efendimiz'in Kütübhâne Temessükü

Bâ`is-i nemîka budur ki

Medîne-i Karahisâr-ı Sâhib'de sâkinûn, Müftî-i belde ve vücûh-ı ahâlî ve müderrisîn-i kirâm ve meşâyıh-ı `ızâm ve sâir ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutabâ ve huccâc ve medrese-i münîfelerde olan talebe-i

> `ulûm u tedrîsler ve tederrüs ü ta`lîm u ta`allümlerinde `ulûm-ı `akliyye ve nakliyyeden kütüb-i mütenevvi`a-i celîleye eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduklarından mâ`adâ âsâr-ı cemîle-i hayriyye olmağla `an-asl beldemizden olup sâbıkan ağâ-yı sipâhiyân-ı Dergâh-ı `Âlî Ahmed Paşazâde devletlü sa`âdetlü `âmme-i `ulemâya şefkatlü Ahmed Beyefendi Hazretleri atyeb-i mâlından ifrâz ve ta'yîn buyurdukları kütüb-i mütenevvi`a-i nefîse `ulûm-ı `akliyye ve nakliyyeyi hâvî mütedâvile ve gayr-ı mütedâvile olan kütüb-i cemîlelerini taleben li-marzâtillâhi Te`âlâ müceddeden bir kütübhâne-i `âmire binâ eyleyüp kütüb-i mezbûresini vaz` murâd etdikde `ulemâ-yı merkūmûn ve vücûh-ı belde mütevellîsi olduğum medîne-i mezbûrede vâki` merhûm u mağfûrun-leh Gedik Ahmed Paşa binâ eylediği Câmi`-i Şerîf'in tâbhânesi[6] müte`addid olmağla hâcet mess etmeyüp sıyâneten li'l-vakf sağ cânibinde olan tâbhâneyi ihtiyâr ve belde-i mezbûrede vâki` medâris-i münîfelerin vasatında olup kâffe-i `ulemânın intifâ'ı eshel ve senede üç yüz akçe icâre vaz`ı vakfa enfa` olmağla mevâzı`-ı sâireden evlâ ve ahrâ olmağın mezkûr tâbhâneyi mîr-i müşârün-ileyh hazretleri kendi mâlından ta`mîr ü termîm ile kütübhâne vaz` olunmasını cümle `ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutabâ ve talebe-i ulûm ve vücûh-ı belde bi-ecma'ihim re'y etmeleriyle re'yleri mûcebince sene-be-sene icâre-i merkūm üç yüz akçeyi cânib-i vakfa edâ ve teslîm olunmak üzere mezbûr tâbhâneyi kütübhâne nasb ve ta'yîn olunmasına tarafımızdan izin verilmişdir. Âhardan ferd mâni` olmaya. Vakf-ı mezbûreden üç yüz akçe verile.
>
> Bende Sâlih Mütevellî-i Gedik Ahmed Paşa. [7]

Ancak XVIII. asrın ortalarına doğru kütüphâne yine ihmâl edilmiş, faaliyetlerini düzenli bir şekilde yürütememiştir. 30 Zilkade 1161/ 21 Kasım 1748 tarihli kayda göre, bunun üzerine şehrin ileri gelenleri ve devrin Evkâf Müdürü Mehmed Saîd Efendi'nin öncülük etmesiyle kütüphâne bir kez daha ihyâ edilmiş, Karahisâr-ı Sâhib müderrislerinden el-Hâc Süleymân Efendi b. Hasan Efendi 30 kuruş aylıkla hâfız-ı kütüb olarak görevlendirilmiş, aralarında Sipâhi Ağası Paşazâde Ahmed Bey'in kitaplarının da bulunduğu kütüphânenin bütün kitapları kayıt altına alınarak kendisine teslim edilmiştir:

---

[6] Belgedeki "tâbhâne" kelimesi her geçtiği yerde "tıbhâne (طبخانه)" şeklinde yazılmıştır. Tıphâne, tıp öğretimin görüldüğü tam teşekküllü medrese demektir. Gedik Ahmed Paşa imâretinde tıp medresesi olduğuna dâir herhangi bir kayıt bulunmadığı gibi yukarıdaki hüccette bu kelimeden kastedilenin "oda" olduğu âşikârdır. Bu durumda kelimenin "تابخانه" mânâsında kullanıldığı kanaatini taşıyoruz.

[7] *Afyon Şer'iyye Sicili*, nr. 555, s. 60/77.

1938'de, merhum Mehmed Âkif Bey tarzında kaleme aldığı "Tefâhür-i Gâfilâne" başlıklı manzûmesinde

Boyna tekrâr ile târîhdeki `unvânımızı
Yâd edip durmadayız eski keçe şânımızı

İşte çalkanmadayız vâdî-i kavmiyyetde
Sanki meyyit gibiyiz hâbgeh-i gafletde

şeklindeki beyitleriyle kavmiyetçilik vâdisinde gaflet uykusunda ölü gibi yatarken eslâfın şân ve satvetini durmadan sayıklamanın kimseye fayda sağlamayacağını belirten Bekir Sıdkı Efendi, din caddesinden ayrıldığımız günden beri başımızın belâlardan kurtulmadığını söylemiştir:

Ne zamân olmuş isek münharif-i câdde-i dîn
Başladı yağmaya peykân-ı belâ başa hemîn

İstinâd eylemedik hîç hisâr-ı dîne
Eyledik şetm u eziyyet oradan bahs edene

Bekir Sıdkı Efendi'nin şiirlerinin büyük bir kısmı tarih manzûmelerinden oluşmaktadır. Şeyhinden arkadaşlarına, Atatürk'ten bir köydeki ağaya kadar geniş yelpâzede manzum vefât tarihleri yazmış, inşâ ve imâr edilen bazı câmiler ve açılışı yapılan birtakım tesisler için de tarih düşürmüştür. Vefâtına tarih düşürdüğü zevât arasında Millî Mücâdele kahramanı olan ulemânın sayısı dikkat çekmektedir. Konuyla alâkalı gerekli bilgiler kitabın ilgili kısımlarında verilmiştir.

8) Hâfız-ı Kütüblük ve Bekir Sıdkı Sencer'in Kütüphâneciliği

Osmanlı vakıf kütüphânelerinde görev yapan uzman kütüphâneciler umûmiyetle "hâfız-ı kütüb" ünvânıyla anılırlardı.[155] Bu terkip "kitapları muhâfaza eden" mânâsına gelmektedir. Bekir Sıdkı Efendi'nin hayatını ve ilmî seviyesini daha iyi anlayabilmek için "hâfız-ı kütüb" ünvânı hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır. Hâfız-ı kütüblük her şeyden evvel ulemâ sınıfına âit bir meslektir.[156] Kütüphâne kurucuları tanzim ettikleri vakfiyelerde hâfız-ı kütüblerde bulunması gereken vasıfları sıralarken onların "tarîk-i ilmiyyeye mensûbiyet"lerini ilk şartlar arasında

[155] Bazı kütüphâne vakfiyelerinde bu zevât için emîn-i kütüb, zâbit-i kütüb, hâzin-i kütüb, kitâbdâr, kütübhâneci, kitapçı gibi ünvânlar da kullanılmıştır. (bk. İsmail E. Erünsal, "Personnel Employed in Ottoman Libraries", *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy. 3 [İstanbul 1999], s. 103; a.mlf., *Osmanlılarda Kütüphâneler ve Kütüphânecilik*, s. 335.)

[156] İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphâneler ve Kütüphânecilik*, s. 336.

saymışlardır. Vakıf kütüphânelerinin çoğunun medreselerle yakın irtibâtı; medreselerdeki derslerin, ders kitaplarının ve ana kaynakların da Arapça yahut Farsça olması, kütüphânelerde İslâmî ilimlere vâkıf, medrese kültürüne hâkim birinin görevlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Meselâ Fâtih Sultan Mehmed vakfiyesindeki kayda göre hâfız-ı kütübün "esâmî-i kütüb-i mu`tebereye ârif, müderris ve mu`îd ve müsta`iddînin muhtâc oldukları kütübün tafsîline vâkıf olması" gerekmektedir.[157] Vakfiyelerdeki "ulemâ-yı uli'l-ebsâr, ilm ü ma`rifetde haberdâr, recül-i ârif, zevi'l-ma`ârif" gibi ifâdeler hâfız-ı kütübün ilmî ve irfânî müktesebâtının zarûretine işâret etmektedir.[158] Hâfız-ı kütüblerde aranan diğer ortak sayılabilecek vasıflar arasında dindâr, müttaki, güvenilir, sabırlı, müstakîm ve vakûr olma, kitapları sevip koruyacak, onların isimlerini, muhtevâlarını ve kıymetlerini bilecek basiret ve ferâsete sâhip bulunma gibi şartlar dikkat çekmektedir.[159]

Osmanlı döneminde çoğunlukla taşra kütüphânelerinde tek hâfız-ı kütüb görevlendirilirken husûsen İstanbul kütüphânelerinde biri başhâfız-ı kütüb olmak üzere takriben beş hâfız-ı kütüb, bir veya iki de kâtip görevlendirilebiliyordu. Kütüphânede birden fazla kişinin görevlendirilmesi kütüphânenin giderlerini karşılayan vakfın zenginliği ile doğrudan alâkalıydı. Kâtiplerin sâhip olmaları gereken özelliklerin başında ise güzel yazı yazmaları, kitabın kıymetini bilmeleri, okuyucuya verdikleri kitapların takibini sağlam bir şekilde yapmaları geliyordu.[160]

Bekir Sıdkı Efendi, Evkâf İdâresine bağlı olan Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'nin 1926'da Maârif Vekâleti'nin bünyesindeki Hars Dâiresi (Kültür İşleri Müdürlüğü)'ne bağlanmasından iki yıl sonra, 1928'de kütüphânenin münhal memurluk kadrosuna tayin edilmiş ve emekli olduğu 1949 yılına kadar bir yandan burada çalışmış, bir yandan da önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Afyon'un çeşitli câmilerinde imâmlık ve

---

[157] bk. *Fâtih Mehmet II Vakfiyeleri* (Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyâtı), Ankara 1938, s. 247-248; İsmail E. Erünsal, "Hâfız-ı Kütüb", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 94; a.mlf., *Osmanlılarda Kütüphâneler ve Kütüphânecilik*, s. 337.

[158] İsmail E. Erünsal, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivlerindeki belgelere istinâden, XVIII. asırda Veliyüddîn Efendi'nin, kütüphânesinde görevlendirilecek hâfız-ı kütüblerin müderris, kadı, imam ve şeyhlerden seçilmemesini şart koştuğunu kaydetmektedir (bk. *Osmanlılarda Kütüphâneler ve Kütüphânecilik*, s. 340). Veliyüddîn Efendi'nin bu sayılan mesleklere sâhip zevâtı kütüphânede görevlendirmek istememesinin temelinde ilmî seviyeleri değil, mesleklerini önceleyerek kütüphâneyi ihmâl etmeleri endişesi yatıyor olmalıdır.

[159] Bu özelliklerle ilgili örnekler ve vakfiyelerde vurgulanan özel şartlarla alâkalı teferruatlı bilgiler için bk. *a.g.e*, s. 336-342.

[160] Bazı kütüphânelerde hâfız-ı kütüb ve kâtiblerin yanısıra mücellid, bevvâb (kapıları açıp kapatan), mustahfız (kütüphâneyi koruyan), ferrâş (kütüphânenin temizliğiyle ilgilenen) gibi görevliler de bulunabiliyordu. Teferruatlı bilgi için bk. İsmail E. Erünsal, *a.g.e.*, s. 368-378.

hatiplik yapmıştır. Kütüphânede resmî olarak çalıştığı müddet boyunca da kendisini "memur" ve "başmemur" ünvânlarıyla tanıtmıştır. Abdülbâki Gölpınarlı ve İsmâil Hikmet Eryalan ise ondan "hâfız-ı kütüb" olarak bahsetmektedir.[161] İşin aslına bakılacak olursa, medreselerin kapatılması, Evkâf İdâresi'ne bağlı kütüphânelerin Maârif Vekâleti'ne bağlanması ve buralara merkezden memur atamalarının yapılması ile hâfız-ı kütüblük de tarihe karışmıştır. Zaten Maârif Vekâleti'nin "hâfız-ı kütüblük" adında bir kadrosu bulunmamaktaydı. Bunun yerine "kütüphâne müdürlüğü, kütüphâne başmemurluğu ve memurluk" kadroları ihdâs edilmişti. Cumhuriyet'in ilk yıllarına tekâbül eden bu devirde "hâfız-ı kütüblük" ünvânı ulemâ çevresinde ekseriyetle işine vâkıf yaşlı kütüphânecileri taltîf için kullanılırdı. Osmanlı'nın son devirlerine şâhitlik eden ulemânın gerek ağız alışkanlığı gerekse geleneği sürdürme maksadı ile bu ünvânı telaffuz etmeleri hâfız-ı kütüblüğün resmiyette olmasa da ilmî-irfânî muhitlerde bir müddet daha geçerliliğini sürdürmesini sağlamıştır. Vâkıâ, Mükrimin Halil Yınanç (v. 1961) gibi bazı isimler kütüphânecilikle uğraştıkları yıllarını "hâfız-ı kütüblük" devresi olarak zikretmişler,[162] Ali Emîrî Efendi (v. 1924), Bekir Sıdkı Efendi'nin hoş bir tesâdüf eseri olarak aynı soyadını paylaştığı Beyazıt Devlet Kütüphânesi müdürü İsmâil Sâib Sencer (v. 1940), Üsküdâr Hacı Selim Ağa Kütüphânesi'nde 12 yıl başmemurluk yapan Üsküdar Mevlevîhânesi'nin son postnişîni Ahmed Remzi Dede (v. 1944),[163] Beyazıt Devlet Kütüphânesi Kütüphâneler Tasnif Heyeti azâsı Ahmed Tâhir Memiş Efendi (v. 1954) gibi bazı zevât da "hâfız-ı kütüb" olarak anılmışlardır.

Türkiye'de modern kütüphâneciliği tesis etmek, ihtisas kütüphânelerini yerinde incelemek ve husûsi olarak kütüphânecilik yüksek tahsili yapmak maksadıyla Avrupa ve Amerika kıtasındaki birçok ülkeye gönderilen gençler ülkeye döndüklerinde hâfız-ı kütüblerle bu işin yürüyemeyeceğini, beş asırlık bu geleneği zaman zaman küçümseyen, hattâ tahkîr eden cümlelerle anlatmışlardır. Meselâ Milli Kütüphâne'nin kurucusu ve ilk müdürü Adnan Ötüken'in hâfız-ı kütübleri anlattığı şu satırlar dikkat çekicidir: "Kütüphâneler mevcuttur fakat bunları idâre edenler umûmiyetle şuradan buradan yetişmiş, tesâdüfen kütüphânelerde vazife almış, çoğu yaşlı, eski medreselerde şöyle böyle okumuş, modern kütüphânecilik hakkında hiçbir fikri olmayan insanlardır. Hattâ bir kısım kütüphâne memurları başka hiçbir meslekte ve işte muvaffak olmadıkları için

[161] Abdülkadir Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 488; İsmail Hikmet Ertaylan, *Hatiboğlu: Bahrü'l-Hakāyık*, İstanbul 1960, s. 12.

[162] bk. Muzaffer Gökman, *Kitaplar Arasında 44 Yıl: Muzaffer Gökman'ın Anıları, Gözlemleri ve Eleştirileri* (haz. Remzi Kırık), İstanbul 1977, s. 76.

[163] bk. Ömer Faruk Akün, "Bursalı Mehmed Tâhir", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 460.

kütüphânelere verilmişlerdir… Kütüphâneci silik, şahsiyetsiz, basit bir memur telakki edilmektedir… İdârecilerin bu durumda oluşu, tabiatiyle kütüphânelerin de geri, ibtidâî müesseseler hâlinde kalmasını zarûrî kılmıştır."[164] Adnan Ötüken'in vefâtının ardından *Tercüman* gazetesinin 10 Mart 1972 tarihli nüshasında bir yazı yayımlayan Faruk Kadri Timurtaş, Ötüken'i "Türk kütüphâneciliğini eski devrin hâfız-ı kütüblüğünden **kurtarıp** bugünün anlayışına getiren kimse" olarak anlatmaktadır.[165]

Beyazıt Devlet Kütüphânesi'ni modern bir kurum hâline getirmekle ma`ruf Muzaffer Gökman da hâfız-ı kütüblerin samimiyetinden, güvenilir, işlerini hakkıyla îfâ eden kimseler oluşundan, iyi niyet ve ahlâkından şüphe etmemekle birlikte onların meslekten yetişme insanlar olmadıklarını, kütüphânecilikle ilgili herhangi bir ihtisas eğitimi almadıklarını "Hepsi imam[dı], müezzindi. Ölü yıkayanlar bile vardı içlerinde." cümleleriyle anlatmaktadır.[166] Aziz Berker, Fehmi Edhem Karatay, Rifai Aktan gibi kütüphâneciler de benzer düşüncelerle hareket ederek bugünkü kütüphânecilik sisteminin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.[167]

Kütüphânesindeki kitapların isimlerini ve yerlerini ezbere bilen,[168] muhtevâları hakkında bilgi sahibi olan, o kitapları mütâlaa edip derkenâr notları düşen, araştırmacılara kitap ve müellifi hakkında teferruatlı bilgiler verebilen, gözü gibi muhâfaza ettiği kitaplara âdeta ruh üfleyen fakat "özel kütüphânecilik eğitimi" almadıkları için aşağılanan bu "eski" insanlar, yerlerini üniversitelerin kütüphânecilik bölümlerinden mezun, ancak istisnâları olmakla birlikte birçoğu görevli olduğu kütüphânedeki kitaplardan habersiz, hattâ bazıları herhangi bir kütüphânecilik eğitimi de almamış, o kitapları okuyacak Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi bilgisinden mahrum, işini profesyonelce yapan "kütüphâne memurları"na bırakmak zorunda kalmışlardır.

Osmanlı döneminde hâfız-ı kütübler için aranan şartlar göz önünde bulundurulduğunda Beyazıt Umûmî Kütphanesi'nin ilk hâfız-ı kütübü Hoca Tahsin Efendi, ikinci hâfız-ı kütübü İsmâil Sâib Efendi ve emsâlleri gibi Bekir Sıdkı Efendi'nin de söz konusu bütün şartlara sahip bir hâfız-ı

---

[164] Adnan Ötüken, "Milli Kütüphâne Nasıl Kuruldu?", *Türk Kütüphâneciler Derneği Bülteni,* IV/1 (Ankara 1955), s. 2.

[165] bk. Faruk Kadri Timurtaş, *Sanat-Edebiyat Dünyasından* (haz. Mustafa Özkan), İstanbul 1997, s. 464.

[166] Muzaffer Gökman, *Kitaplar Arasında 44 Yıl: Muzaffer Gökman'ın Anıları, Gözlemleri ve Eleştirileri,* s. 83.

[167] bk. Müjgan Cunbur, "Türk Kütüphâneciliğinin Büyük Kaybı: Adnan Ötüken", *Türk Kütüphâneciler Derneği Bülteni,* XXI/48 (Ankara 1972), s. 89.

[168] Hâfız-ı kütüb terkibindeki "hâfız" "koruyan" anlamına geldiği gibi "ezberleyen" anlamına da gelmektedir.

kütüb olduğu görülür. Muzaffer Gökman bir yazısında hâfız-ı kütüblerin dersiâm, imâm, müezzin gibi din adamlarından oluştuğunu tekrarlayarak onlarla ilgili müşâhedelerini şu satırlarla anlatmaktadır: "Görevlerine dinsel diyebileceğimiz büyük bir inanç ve sadâkatle bağlıydılar. İş yerine günlük giysileriyle gelip giderlerdi. Hepsinin kitap depolarında namaz tahtaları, üzerine yaymak için küçük bir kilim veya halı ile ibrik ve takunya bulunurdu. İbâdetlerini îlân ederek değil depolarında yaparlar, ezân okunmasından sonra bir an kütüphâne içinde kaybolurlar ve namazlarını edâ etmenin huzûruyla dönerlerdi. Günümüze eksiksiz geçen, değeri ölçülemez yazma ve basma kitapların üzerine kanat açmışlardı. Maaşları çok azdı ve çoğu kez 15-20 yılda bir artardı. İmâm ve müezzinlik ücretlerini kütüphâne maaşlarıyla birleştirerek yaşamlarını sürdürürler, çocuklarının en üst düzeyde öğrenim görmeleri için çırpınırlardı. Kısmet ve nasîbe inanmış insanların huzuru içinde hâllerinden şikâyetçi olduklarını hiç duymadım diyebilirim…"[169] Bu satırlar Bekir Sıdkı Efendi'nin hayatına ve kütüphânedeki memûriyet anlayışına birebir uymaktadır. Dindâr, güvenilir, müstakîm ve vakûr oluşunun yanısıra yazı sanatındaki mahâreti, kitap temini maksadıyla yolculuklar yapması, husûsen İstanbul kütüphânelerine gidip buralarda rastladığı bazı nâdide nüshaları bilâbedel istinsâh ederek Afyon'a getirmesi,[170] Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'ndeki eksik nüshaları İstanbul kütüphânelerinde bulunan tam nüshalarla karşılaştırıp yazarak tamamlaması, "tembellik hastalığı"na yakalanmamış olması,[171] kitaplara hürmeti ve ihtimâmı, mütevâzılığı, ulemâya, kitap severlere ve bilhassa işinin ehli araştırmacılara kitap temini ve bilgi aktarımında cömert davranması Bekir Sıdkı Efendi'nin bir hâfız-ı kütübde bulunması gereken vasıfların fevkinde hususiyetler barındırdığını bize göstermektedir. Afyonkarahisar'ın mühim sîmâlarından muallim, araştırmacı ve yazar Edîb Âli Bakı'nın *Mısırlıoğlu Abdurrahîm Karahisârî* (Afyon 1953) adlı eserini Bekir Sıdkı Efendi'ye takdim ederken yazdığı şu satırlar onun fedâkârlığını ve ilim erbâbına yardımını göstermesi bakımından câlib-i dikkattir: "**Bu kitabın meydâna gelmesinde başından sonuna kadar her türlü hizmet ve himmetleriyle**, âciz yazarını sonsuz teşekkürler ve minnetler içinde bırakan en azîz ve pek sevgili ağabeyim Bekir Sıdkı Sencer'in gözlerinden ve ellerinden öperek… 01.11.1954."[172]

---

[169] Muzaffer Gökman, "Nûr İçinde Yatsın O Eski Kütüphâneciler", *Yıllar Boyu Tarih Dergisi,* V/10 (İstanbul 1983), s. 45.

[170] Benzer bir bilgi için bk. Edip Â[lî] Gökpınar, "Afyonlu Büyük Ozan Abdurrahim", *Taşpınar,* sy. 38 (Afyon 1935), s. 26, 30.

[171] İsmail E. Erünsal, *Osmanlılarda Kütüphâneler ve Kütüphânecilik,* s. 342.

[172] bk. Kitabın Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphânesi'ndeki nüshası (Tasnif: 928.MIS.), s. 1.

Bekir Sıdkı Efendi Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'ndeki memuriyeti esnasında kütüphânedeki eserleri tek tek tarayarak muhtevâlarını belirlemiş, bazılarının fihristini oluşturmuş, bir kısmının müellifleri hakkında kısaca notlar yazmış,[173] bazı nüshaların fizikî hususiyetleri (kütüphâne numarası, müellifin ve kitabın adı, varsa şârihi, vâkıfı, te'lif ve tahrîr tarihi, eb`adı, varak ve satır sayısı, yazı türü vs.) hakkında bilgi vermiş, eserlerin tamamını kataloglamış ve bir kısmını da istinsâh etmiştir. Şeyh Bedreddîn'in *Vâridât*'ı, Abdurrahîm Karahisârî'nin *Vahdetnâme*'si, Seyyid Şerîf Cürcânî'nin *Vahdet-i Vücûd* risâlesi, müellifi kaydedilmeyen bir *Kasîde-i Münferice ve Türkçe Şerhi* ile *Pendnâme*, *Tefe'ülnâme*, kıssa ve şiirlerin yer aldığı bir *Mecmûa,* kendi icâzetnâmesinin de bulunduğu *İcâzetnâmeler Mecmûası* tespit edebildiklerimiz arasındadır.[174]

Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'ndeki evrâk arasında bulunan 07.07.1963 tarihli ve "Merhum Bekir Sıdkı Sencer'in Terceme-i Hâli" başlıklı, Kütüphâne Başmemuru Emin Erdem imzâlı bir daktilo sayfasında onun kütüphâneye hizmetleri ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:

> "… [Bekir Sıdkı Efendi] Mayıs 1928 tarihinde Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi memurluğuna naklen tayin edilmiş, Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'yla Maârif Vekâleti'ne devredilip yenice umûmî bir kütüphâne hüviyetini almış bulunan müessesenin çoğu Arapça, Farsça yazma, basma medrese kitaplarından ibâret bulunan koleksiyonları yanında, eski ve yeni harflerle basılmış Türkçe kıymetli tetkik, tetebbu` ve mürâcaat kitaplarında kısa zamanda koleksiyonlar vücûda getirmiş, kütüphânenin halk tarafından istifâde edilir hâle gelmesi ve tanınması yolunda değerli hizmetlerde bulunmuştur."

Bununla birlikte, kütüphâneden istifâde etme hususunda zaman zaman birtakım sıkıntıların yaşandığı da bir vâkıadır. Kitapların sayısının hızla artması, mahallî gazetelerdeki ilânlar vâsıtasıyla okuyucuların kütüphâneye teşvik edilmesi ve buradan iâre (ödünç) kitap alınabileceğinin söylenmesi hasebiyle okuyucuların buraya rağbet göstermeye başlaması sayıca yetersiz memura sahip kütüphânede bazı aksaklıklara sebebiyet vermiştir. Mahallî *Kocatepe* Gazetesine gönderilen ve gazetenin 2 Temmuz 1948 tarihli nüshasında neşredilen Lütfü Portakaloğlu imzâlı aşağıdaki mektup bu sıkıntılardan birine örnektir:

---

[173] Meselâ bk. GAPK, nr. 18244'te mukayyed *Avârifü'l-ma`ârif*'in müellifi Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî hakkında eserin zahriyesine yazdığı not.

[174] Mehmet Sarı, Bekir Sıdkı Efendi'nin Muhammed Askerî'nin *Dîvân*'ını ve *Minyetü'l-ebrâr, Minyetü'l-ahyâr* adlı eserleri de (doğrusu Abdurrahmân Karahisârî'nin *Münyetü'l-ebrâr ve gunyetü'l-ahyâr*'ı olmalıdır) istinsâh ettiğini yazmaktaysa da bu bilgiyi tevsîk edemedik. (bk. a.mlf., *Türk Halk Edebiyatı ve Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları II,* Afyonkarahisar 2014, s. 291.)

> "Afyonumuzun biricik kütüphânesi Gedik Ahmed Paşa kitap sarayına hiç gittiniz mi? Gittiniz ise muhakkak kitap veren memurdan ilk önce fihristleri istemişsinizdir. Memur evvelâ 'Hangi fihristi istiyorsun?' diye sorar. Meselâ siz de 'Roman fihristini istiyorum.' deseniz şöyle bir cevâp alırsınız. 'Fihrist, Hoca'da [Bekir Sıdkı Efendi]. Hangi kitabı beğenirseniz dolaptan bir tane alın." Peki güzel ammâ, ben her gün kitap alsam, her gün bir çeşit kitap okusam bunun sonu nereye varır? İlk aldığımız kitabı numara sırasıyla isteseniz, eğer yaşlı başlı biri iseniz uzun bir aramadan sonra bulur verir. Çünkü kitaplar yerli yerine hiçbir zaman konmaz. Zannetmeyiniz ki bu olay sadece roman istemekle olur. Hayır, bütün kısımlarda da kitap almak böyledir.
>
> Her yaşta vatandaşların bilgi hazînesini zenginleştirecek olan ve medenî ülkelerde gıdâdan evvel düşünülen kitâbevlerine bizim de kıymet verme zamânımız artık gelmiştir. Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi idârecilerinin bu hususta biraz daha titiz davranmalarını temennî ederiz." (s. 2)

9) Müstensihliği

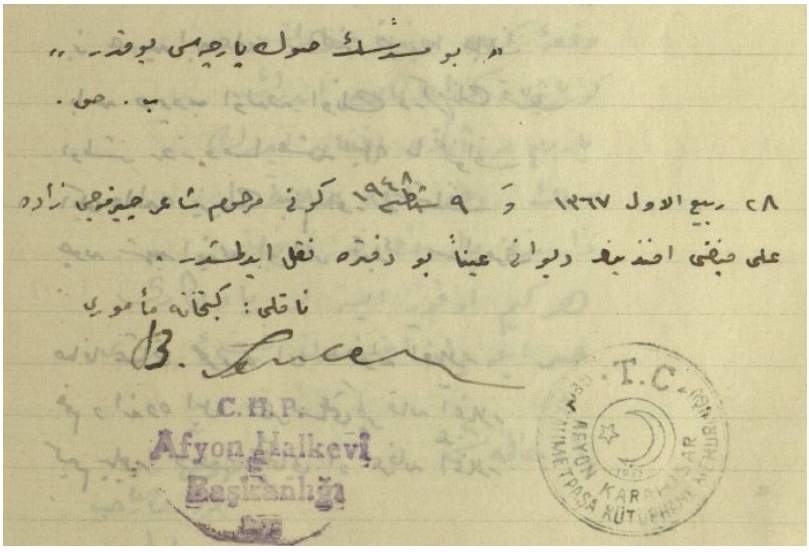
Bekir Sıdkı Efendi'den bahseden bazı araştırmacılar onun hattat olduğunu iddiâ etmişlerse de[175] o, gerek tercüme-i hâlinde gerekse de *Tevârîh-i Vefeyât-Vekāyi-i Sâire*'sinde imâmlık yaptığı her câmiyi, ders verdiği her okulu, memuriyet hayatının bütün safahâtını kaydetmesine, diş taktırmasından dolap camının başına düşmesine, babasının kendilerini ziyârete gelmesinden eve halı almasına kadar her teferruata yer vermesine rağmen hattâtlığından bahsetmemekte, herhangi bir hat hocasının adını anmamaktadır. Sadece kaydolduğu Afyon Câmi-i Kebîr Mahalle Mektebi'nde 12 yaşında nesih ve sülüs yazılarından **ketebe** aldığını belirtmektedir ki bu düzgün yazı yazmayı becerebildiğine dâir bir vesîkadan ibârettir. **Ketebe** alan bir talebenin hattâtlık seviyesine yükselebilmesi için meşkle meşguliyetini devâm ettirerek yazılarını san`atlı hâle getirmesi, farklı eb`adlarda çeşitli yazılar (hutût-ı mütenevvi`a) yazması, kendisini bu husûsta sürekli geliştirmesi gerekir. Hâlbuki Bekir Sıdkı Efendi'nin yazdığı ne bir levha veya kitâbe ne de bunların varlığına dâir somut bilgi bulunmaktadır.[176] Kaldı ki Bekir Sıdkı Efendi'yle ilgili en

[175] bk. H. Fikri Yazıcıoğlu, "Afyonkarahisarlı Hattatlardan Hacı Bekir Sıtkı Sencer", *Beldemiz*, sy. 29 (Afyonkarahisar 1993), s. 12; Mehmet Sarı, "Afyonkarahisarlı Âlimler, Şâirler ve Yazarlar", *Afyonkarahisar Kütüğü* (haz. İbrahim Küçükkurt ve dğr.), II, 10; a. mlf., "Sencer, Bekir Sıtkı", *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, VII, 562.

[176] Bekir Sıdkı Efendi'nin torunu Sıtkı Bekir Bey de bu hususta hiçbir bilgisinin olmadığını söyledi. Vazife yaptığı câmiler başta olmak üzere Afyonkarahisar câmilerinde de Bekir Sıdkı Efendi'nin yazdığı bir levhaya tesâdüf edemedik.

teferruatlı bilgileri veren İrfan Ünver Nasrattınoğlu, *Afyonkarahisarlı Şairler Yazarlar Hattatlar* adlı kitabında Bekir Sıdkı Efendi'yi hattâtlar değil, şâirler başlığı altında değerlendirmiştir. Bekir Sıdkı Efendi'nin aşağıda da görüleceği üzere birçok eseri istinsâh ettiği bir vâkıadır. Ancak nesihle yazdığı icâzetnâmesi hâriç, incelediğimiz örneklerin tamamı rik`adır. Rik`a ise aklâm-ı sitte dışında bir yazı çeşidi olup XIX. asrın Osmanlı bürokrasisinde süratli ve kolay yazma ihtiyâcından doğmuştur. Diğer yazı çeşitlerine göre basitliği ile temâyüz eden ve günlük hayatta, mektuplarda, çeşitli yazışmalarda kullanılan rik`a her ne kadar Galatasaray Mektebi hüsn-i hat hocası Mehmed İzzet Efendi (v. 1903) tarafından bir san'at yazısı hâline getirilmişse de[177] Bekir Sıdkı Efendi'nin istinsâh örneklerinde san'at gâyesi görülmemekte, günlük yazı olarak göze çarpmaktadır. Bu sebeple, Bekir Sıdkı Efendi'ye "hattât" yerine "müstensih" veya "kâtip" demenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Bekir Sıdkı Efendi istinsâh ettiği bazı eserlerdeki eksiklere işâret etmiş, ferâğ kaydı düşmüş ve imzâsını atmıştır. Meselâ Afyonlu şâir Ali Feyzî Efendi'nin (v. 1311/1893) dîvânını bir deftere yazmış, kaydettiği son şiirin bir bendinin eksik olduğunu "Bu müseddesin son parçası yokdur. B.S." cümlesiyle belirtmiş ve en sona şu istinsâh kaydını düşmüştür: "28 Rebî`u'l-evvel 1367 ve 9 Şubat 1948 günü merhûm şâ`ir Çizmecizâde `Alî Feyzî Efendi'nin dîvânı `aynen bu deftere nakledilmiştir. Nâkili: Kütüphâne Me`mûru B. Sencer."[178]

[177] bk. Muhittin Serin, "Osmanlılar (Medeniyet Tarihi/ Sanat/ Hat)", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIII, s. 573; a.mlf., "Rik`a", *a.g.e.,* İstanbul 2008, XXXV, 108-109.

[178] bk. GAPK, nr. 7788, vr. 96[b].

SONUÇ

Bekir Sıdkı Efendi, eski devir terbiyesi ile yetişmiş kıymetli bir âlim ve muallim; kibir ve riyâdan berî bir ârif, şöhretten uzak bir derviş, tevâzu sâhibi bir mü'mindir. O aynı zamanda bu topraklarda asırlarca hüküm sürmüş dîvan şiiri geleneğinin son temsilcisidir; son hâfız-ı kütübdür, kitap ve kütüphâne ile resmî meşgûliyetini yıllarca imâmet ve hitâbetle birlikte yürüten erbâb-ı kemâlin son numûnesidir. Bekir Sıdkı Efendi'yi önemli kılan bir başka meziyeti tuttuğu defter ile yaşadığı döneme şâhitlik etmesidir. Onun *Tevârîh-i Vefeyât*'ı Afyonkarahisar'ın hâfızası mâhiyetindedir.

Mütevâzı ve umûmiyetle kendi hâlinde bir hayatı tercih etmiş olmasına rağmen şartlar zaman zaman onu hemşehrîleriyle mücâdeleye zorlamış, böylece kendisini gayr-ı ihtiyârî münâkaşaların ve fikir kavgalarının arasında bulmuştur. CHP'nin hüküm sürdüğü yıllarda memuriyetini kaybetmemesine, hükûmet ve belediye eliyle yapılan bazı icrâatlara sessiz kalmasına, hattâ Afyon Halkevi'nde vazife alıp Halkevi'nin yayın organı *Taşpınar*'da yazılar yayımlamasına rağmen bir zaman sonra CHP'ye amansız muhâlefet eden Büyük Doğu Cemiyeti'nin Afyon Şube Başkanlığını kabul etmesi Afyon'un CHP'li eşrâfı tarafından şaşkınlık ve tepki ile karşılanmış; Demokrat Parti dururken Millet Partisi'ne üye olması da onu DP'li muhâfazakârların hedef tahtası hâline getirmiştir. Her iki cenâhın tenkidlerindeki ortak nokta halk tarafından çok sevilen ve hürmet edilen bir hocaefendinin ucu siyâsete dayanan hususlarda taraf olması ve konuşmaları, yazıları, neşrettiği mecmûası ile memlekette hâdise yaratan Necip Fâzıl'ın Afyonkarahisar'daki sözcülüğüne soyunmasıdır. 1948'de başlayıp 1949'da alevlenen bu tartışmalar 1951'de Büyük Doğu Cemiyeti'nin feshedilmesiyle birlikte sönmüş, Bekir Sıdkı Efendi yeniden eski sâde hayatına geri dönmüştür.

Bekir Sıdkı Efendi, gençliğinden itibâren ömrünün sonlarına kadar vazife yaptığı câmilerde kendisine başvuran herkese Kur'ân öğretmiş, din bilgisi, Osmanlı Türkçesi ve Arapça dersleri vermiş; sesi ve tilâveti ile de cemâatini huzûra gark etmiştir. Ne var ki 13 Nisan 1963'te 79 yaşındayken hayatını kaybettikten sonra adı ve hâtırası birkaç yıl içerisinde unutulmuş, yaşadığı ve medfûn olduğu Afyonkarahisar'da kendisinden geriye Latin

hurûfâtıyla "Hüvelbâki, Gedik Ahmed Paşa İmamı Bekir Sıdkı Sencer, Ruhuna Fâtiha. d. 1884- ö. 1963" yazılı sahipsiz bir mezar taşı kalmıştır…[454]

Araştırmalarımız neticesinde Bekir Sıdkı Efendi'nin dest-i hattıyla kayıtlı *Eş`âr*'ına, *Tevârîh-i Vefeyât*'ına, ilmî *İcâzetnâme*'sine ve 21 yıl bilfiil hizmet ettiği Gedik Ahmed Paşa Kütüphânesi'ne bağışladığı kitaplarının listesine ulaştık, hepsini biraraya getirdik, tek tek inceledik. Bunları, teferruatlı bir şekilde ele aldığımız hayat hikâyesiyle ve başmemurluğunu yaptığı kütüphânenin tarihçesiyle birleştirerek onun hâtırasını bu kitap vesilesiyle bugüne ve yarına taşımanın gayreti içerisinde olduk.

Memleketimizde taşra öteden beri ihmâl edilmiştir. Hâlbuki her şehir bağrında kendisinden iz taşıyan nice cevherler saklamakta, nice hazineler barındırmaktadır. Bekir Sıdkı Efendi de Afyonkarahisar'ın son asrına şâhitlik eden bu değerlerden biridir. Binâenaleyh onu çalışırken bir yandan da yaşadığı şehrin kültür ve irfân hayatına fener tuttuk. Böylece Afyonkarahisar'ın Bekir Sıdkı Efendi'ye hayat damarı olduğunu, Bekir Sıdkı Efendi'nin de bu şehre renk kattığını gördük.

Anadolu'da şehirlerin merkezinde câmi bulunur. Bunlar çoğu şehirde ya "Ulu Câmi/ Câmi-i Kebîr" ya "Merkez Câmii" olarak adlandırılır yahut o şehrin hâmisinin adını taşır. Şehir bu câmiler etrafında halka halka büyür, mahalleler yönünü buraya çevirerek saf tutar, genişler; çarşılar bu câmilerin gölgesinde hayat bulur; insanlar buraların rûhâniyetine sığınarak ıztıraplarını dindirir, sükûna erer; güneş önce bu mâbedlerin kubbesini ışıtır, ay bu câmilerin minârelerine kandîl olur. Bu şehirlerde sokakların bir ucu dâima câmiye çıkar. Bu tarz câmilerin en mühim husûsiyeti imâret vasfı taşımaları; yani bünyelerindeki medrese, kütüphâne, aşhâne, misâfirhâne, şifâhâne, türbe vesâir yapılarla şehri ma'mûr kılmalarıdır. İşte Bekir Sıdkı Efendi'nin ömrü Afyon'da İmâret Câmii olarak anılan merkez câmii Gedik Ahmed Paşa'da imâm-hatîblik ve geçmişi itibâriyle bu câmiye âit olan kütüphânede memurluk hizmeti ile geçmiştir. O, bir yandan şehrin etrafında çevrelendiği bu mâbede, dolayısıyla şehre şâhitlik ederken öte yandan bu mâbedin kudsî havası sâyesinde âdetâ şehir gibi ma'mûr ve mesrûr olmuştur. Bu kitap, Hacı Bayram Velî'nin ifâdeleriyle "iki cihân arasında" yaratılan ve "taş u toprak arasında" yapılan bir şehrin, -ârif, derviş Bekir Sıdkı Efendi'nin- hayatına ve eserlerine yaşadığı muhîti merkeze alarak ayna tutmaktadır.

[454] Üstelik "İmamı" kelimesi de "İmanı" şeklinde yazılıdır.